

РОЗДІЛ 4

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.16`37:159.937:316.7

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.41.2.29>

СИНИЙ/БЛАКИТНИЙ КОЛІР У СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ НА ПЕРЕХРЕСТІ ПЕРЦЕПЦІЇ, МОВИ, КУЛЬТУРИ І ДОВКІЛЛЯ

BLUE/LIGHT BLUE IN SLAVIC LANGUAGES AT THE CROSSROADS OF PERCEPTION, LANGUAGE, CULTURE AND ENVIRONMENT

Палатовська О.В.,

orcid.org/0000-0002-6084-6505

доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри східної і слов'янської філології

Київського національного лінгвістичного університету

Мінснкова Н.Є.,

orcid.org/0000-0002-3219-1812

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри східної і слов'янської філології

Київського національного лінгвістичного університету

Ващенко О.О.,

orcid.org/0000-0003-3855-7966

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри східної і слов'янської філології

Київського національного лінгвістичного університету

У статті описана семантика термінів на позначення синього і блакитного кольорів, встановлені спільні риси і національно-культурна специфіка їх вживаності у чотирьох слов'янських мовах: українській, польській, чеській і болгарській, що входять до складу усіх трьох підгруп слов'янських мов – східнослов'янської, західнослов'янської й південнослов'янської. У роботі з'ясовано, що, незважаючи на генетичну спорідненість досліджуваних мов, способи розмежування синього і блакитного, їх семантика, стилістичні конотації та контексти вживання дещо різняться в залежності від лінгвістичних традицій, історичного досвіду та культурного контексту. Кольори розглядаються не лише як фізична характеристика об'єкта, а й як культурно зумовлене поняття, що бере участь у формуванні картини світу певного етносу. Доведено, що тільки в українській мові є чітке і послідовне розрізнення синього і блакитного кольорів й обидві лексеми є базовими і загальнозживаними. У польській мові базовим кольором на позначення синьої гами кольорів виступає лексема *niebieski*, а прикметник *blekitny* є менш уживаним і має експресивно-поетичне забарвлення. У сучасній чеській і болгарській мовах на позначення відтінків синього послуговуються лише однією базовою лексемою – *modrý* (чеськ.) і *син* (болг.), причому чеська в процесі історичного розвитку втратила прикметник *blankytná* на позначення блакитного кольору. Натомість внаслідок своєрідного історичного розвитку болгарська мова не виробила окремої лексеми для позначення світлого відтінку синього кольору. В сучасних європейських мовах спостерігається тенденція до економії мовних засобів, що в межах проведеного дослідження відбивається в уніфікації позначень синього спектру однією лексемою. Отже, наявність в мові окремої лексеми на позначення блакитного кольору сформована в результаті складної взаємодії екологічних, історичних, культурних і лінгвальних чинників.

Ключові слова: мовна картина світу, кольоратив, перцепція, інтернаціональні фразеологічні звороти, закон економії мовних засобів.

The article examines the semantics of terms denoting the colors *blue* and *light blue*, identifying both common features and the national-cultural specificity of their usage in four Slavic languages: Ukrainian, Polish, Czech, and Bulgarian, which represent all three subgroups of Slavic languages – East Slavic, West Slavic, and South Slavic. The study reveals that, despite the genetic relatedness of the analyzed languages, the ways of distinguishing between blue and light blue, their semantics, stylistic connotations, and usage contexts differ somewhat depending on linguistic traditions, historical experiences, and cultural context. Colors are considered not only as physical characteristics of objects but also as culturally conditioned concepts that contribute to the worldview of a particular ethnic group. It is demonstrated that only in the Ukrainian language is there a clear and consistent distinction between the colors blue and light blue, with both lexemes being basic and commonly used. In Polish, the lexeme *niebieski* is the basic term for the blue spectrum, while the adjective *blekitny* is less commonly used and carries an expressive-poetic connotation. In modern Czech and Bulgarian, only one basic lexeme is used to denote shades of blue – *modrý* (Czech) and *син* (Bulgarian), with Czech historically losing the

adjective *blankytný*, once used for light blue. Due to the specifics of its historical development, Bulgarian never employed a separate word for the lighter shade of blue. In contemporary European languages, there is a noticeable tendency toward linguistic economy, which in the scope of this study is reflected in the unification of blue spectrum designations under a single lexeme. Thus, the presence of a distinct lexeme for light blue in a language is the result of a complex interplay of environmental, historical, cultural, and linguistic factors.

Key words: linguistic worldview, color terms, perception, international phraseological units, principle of linguistic economy.

Постановка проблеми. Вивчення назв кольорів у лінгвістиці, починаючи з піонерської праці Б. Берліна і П. Кея «Основні кольоропозначення: універсальність і розвиток» [10], що започаткувала когнітивний підхід до проблеми класифікації та номінації кольорів у різних мовах, не припиняється до сьогодні. Причому розвідки лінгвістів, що з'являються, спираються не тільки на власне лінгвістичні показники, але й на новітні досягнення інших наук – антропології, історії, нейрофізіології, психолінгвістики, культурології тощо [4, 6, 8, 13, 17, 18, 20, 25, 26, 27 та ін.].

Особливе місце у вивченні кольоротивів посідає *синій/блакитний* колір. І це відбувається з кількох причин – історичних, нейропсихологічних, культурологічних, екологічних і власне лінгвістичних. До аналізу семантики та символіки цього кольору зверталися і продовжують звертатися дослідники, спираючись на останні напрацювання когнітивних наук, розгляд яких є необхідним в межах цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Будь-який колір сприймається людиною візуально, а мова – це спосіб вербальної категоризації навколишнього світу. На думку деяких дослідників, інтерфейсом поміж візуальним сприйняттям кольору і його вербалізацією у мові є певний прототип (в іншій термінології – референтний взірець) [6, 9, 10, 27]. Як правило, прототип – це якийсь концептуально важливий природний об'єкт, в якому цей колір втілюється якнайкраще: *світ, тьма, сонце, вогонь, море, небо, рослини* та ін. І хоча прототипом синього (блакитного) кольору, беззаперечно, є такі важливі для людського суспільства природні об'єкти, як *небо* або *вода (водойми)*, його вербальне означення з'явилося в мовах досить пізно, за концепцією А. Вежбицької, лише на п'ятій стадії розвитку мов [27, с. 143].

Згідно з теорією Б. Берліна і П. Кея, у кожній мові є набір базових (фокальних) термінів на позначення кольорів, (1) які не вмотивовані назвами інших предметів (як-от *вишневий* чи *бірюзовий*), (2) не є похідними (як, наприклад, *світло-зелений*), (3) мають вільну сполучуваність (на відміну від *карі очі*) і (4) широко вживані всіма носіями мови. У розвинених мовах зазвичай

представлено одинадцять базових кольоративних прикметників: *білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, синій, коричневий, фіолетовий, рожевий, оранжевий і сірий* [10, с. 39].

Проте терміни на позначення синього кольору не є однозначними: їхнє семантичне навантаження варіюється залежно від контексту, культурної традиції та прагматичних чинників.

По-перше, у багатьох мовах не розрізняються *синій* і *зелений* кольори. В англійській мові, наприклад, унаслідок поєднання двох кольором *green* і *blue* з'явилося гібридне слово *grue*. Результати новітніх емпіричних досліджень свідчать про те, що навколишнє середовище та культурна традиція національних спільнот істотно впливають як на генетичні аспекти перцепції цих кольорів, так і на їхню репрезентацію у мові. За результатами вивчення вживання назв синього і зеленого кольорів у 142 спільнотах із 32 мовних родин були зроблені такі висновки: (1) у регіонах із високим рівнем ультрафіолетового випромінювання (наприклад, поблизу екватора) спостерігається тенденція до відсутності окремих слів на позначення синього та зеленого кольорів; (2) суспільства з більшим населенням і розвинутою культурою, як правило, мають для цих кольорів два терміни. Отже, лексика на позначення синього кольору формується в результаті складної взаємодії біологічних, культурних і екологічних чинників [13].

По-друге, деякі мови, навпаки, мають окремі базові колірні терміни на позначення *синього* і *блакитного* (українська, російська, італійська, грецька та деякі ін.). Хоча Б. Берлін і П. Кей не заперечують існування окремого лексичного позначення для блакитного кольору в низці мов, вони все ж таки не розглядають цей поділ як універсальне типологічне явище, а відтак не відносять цей колір до базової колірної системи.

Пізніші дослідження довели, що наявність в мові термінів на позначення синього і блакитного кольорів виникає внаслідок культурної або комунікативної потреби та впливає на їх перцепцію й категоризацію, а відсутність окремої лексичної одиниці на позначення синього і блакитного ускладнює їх розрізнення. Так, наприклад, американські науковці протестували носіїв англійської

та російської мов на прискорене розрізнення відтінків *синього* і *блакитного* кольорів. У такий спосіб експериментальним шляхом доведено, що російськомовні учасники швидше розрізняли ці відтінки, ніж англomовні [28]. Це свідчить про те, що лінгвістичні категорії можуть впливати на базове візуальне сприйняття об'єктів навколишнього світу.

Впродовж останніх років простежується зростання наукового інтересу до когнітивно-дискурсивного та функційно-комунікативного аналізу лексем, що репрезентують синій і блакитний кольори в слов'янських мовах [1, 7, 14, 21, 24, 25, 28 та ін.]. Згадані розвідки присвячені етимології, символічній семантиці цих кольорів, вільним асоціаціям, які вони викликають у носіїв мови, співвідношенню емоцій і кольорів, мовно-культурним традиціям вживання у побуті, фольклорі, художній літературі тощо. Попри наявність окремих напрацювань, зіставне дослідження кольоропозначень у генетично споріднених мовах залишається недостатньо опрацьованим, що зумовлює наукову актуальність обраної теми.

Формулювання завдання. У кольорі людина бачить не лише об'єктивну ознаку об'єкта, а й специфічну культурологічну категорію, яка може мати певну оцінну конотацію, символічне значення. Саме тому мовні одиниці, до складу яких входять прикметники, що позначають колір, є складовою картини світу певного етносу. Кожна мова втілює в собі різні національні картини світу, однак існують і деякі універсальні поняття, однаково або подібно відображені в мовних картинах світу й культурі різних народів. **Мета** цієї статті полягає у зіставному аналізі семантики кольорів *синій* і *блакитний*, а також встановленні їхніх універсальних характеристик і національно-культурної специфіки у чотирьох слов'янських мовах (українській, польській, чеській, болгарській). Вказані мови є генетично спорідненими та входять до складу усіх трьох підгруп слов'янських мов – східнослов'янської, західнослов'янської й південнослов'янської.

Виклад основного матеріалу. Хоча, як вже було зазначено вище, всі слов'янські мови є генетично спорідненими, не всі з них виокремлюють *синій* і *блакитний* (світло-синій) як два самостійні базові кольори. Це пояснюється низкою чинників – історичними обставинами, культурологічними особливостями та мовними відмінностями. Розглянемо це на матеріалі української, польської, чеської та болгарської мов.

З-посеред мов, що обрані для дослідження, тільки українська має чітке і послідовне мовне

розрізнення *синього* і *блакитного* кольорів, обидві лексеми є базовими і загальноновживаними. Попри досить часте вживання прикметника голубий у сучасному мовленні для позначення світлого відтінку синього кольору, він не входить до переліку базових колірних термінів української мови (докладніше про це в [24]).

У сучасній польській мові в повсякденному спілкуванні функціонують три лексеми *granatowy/niebieski/ błękitny*. *Granatowy* – це темно-синій, *niebieski* – синій, світліший від *granatowego*, *błękitny* – блакитний. З-поміж них лексема *niebieski* належить до базових кольорів, хоча слово *błękitny* доволі часто трапляється в літературі, поезії, ЗМІ.

Сучасна чеська мова послуговується лексемою *modrá* на позначення всієї синьо-блакитної гами. Вживання таких одиниць як-от *světlá, tmavá* обумовлюється необхідністю детальної кваліфікації кольорових характеристик у процесі номінації. У чеській мові зберіглася лексема *blankytná* (небесно-блакитний), однак у сучасній мові вважеться застарілою і нею послуговуються в поезії, наприклад: *Blankytné nebe nad hlavou, růže v srdci, v duši stín...* (Я. Врхліцький); *Ve vodách nalezla Lorelaj toho dne Svůj vlas a oči své jako Rýn blankytné* (Гійом Аполлінер у перекладі Густава Франке).

Болгарська мова має єдиний термін *син* на позначення усього спектру відтінків синього – від темного до світлого, окремої лексеми на позначення блакитного кольору не існує. Для уточнення відтінків вживають складні прикметники, які дозволяють конкретніше передати бажаний відтінок синього кольору: *небесносин* (небесно-блакитний), *тъмносин* (темно-синій), *морскосин* (колір моря) та ін.

Отримані спостереження узагальнимо у таблиці 1.

Терміни *блакитний* (укр.), *błękitny* (пол.), *blankytná* (чеськ.) мають спільне індоєвропейське коріння і пройшли складний шлях запозичень і трансформацій з різних мов і культур. «Етимологічний словник української мови» так пояснює походження цього слова: «запозичення з польської мови; походження польських форм остаточно не з'ясоване; вони виводяться або з середньовісньонімецького *blancheit* «біла, стало блискуча фарба» <...>, або через чеське посередництво з пізньолатинського *blanchetus*, *blanketus*, *blanquetus* <...>; пізньолатинське слово походить від франкського *blank* «блискучий», спорідненого з німецьким *blank* «те саме» [2, с. 159]. Натомість «Słownik etymologiczny

Таблиця 1

Мова	Лексема на позначення синього кольору	Лексема на позначення блакитного (світло-синій)	Чи є чітке лексичне розрізнення	Зауваги
українська	<i>синій</i>	<i>блакитний</i>	так	Обидва кольори є базовими.
польська	<i>niebieski</i>	<i> błękitny</i>	частково	Лексема <i> błękitny</i> демонструє відносно високу вживаність у сучасному спілкуванні, але семантика терміна <i>niebieski</i> узагальнює і темний, і світлий відтінки синього.
чеська	<i>modrá</i>	-	ні	У сучасній мові вживається одна лексема на позначення світлого і темного відтінків синього; прикметник <i>blankytná</i> є архаїчним або поетичним.
болгарська	син	-	ні	Блакитний колір є відтінком синього, позначається складними прикметниками

języka polskiego» зазначає, що прикметник *błękitny* запозичений зі старочеської мови і розумівся як «*jasno niebieski*» (світло-блакитний) [11, с. 32].

У болгарській мові слово зі спільним корінням на позначення світло-синього кольору відсутнє. Вірогідно, історична динаміка мовних контактів, зокрема інтенсивна та тривала взаємодія болгарської з тюркськими мовами, виявилася більш визначальною порівняно з впливом західноєвропейських мов, що й пояснює відсутність цієї лексеми в болгарській мові.

Сучасні прикметники *синій (укр.)* і *син (болг.)* походять від «праслов'янського *synъ*, яке має відповідники в інших слов'янських мовах <...>. Ці форми, ймовірно, пов'язані з давньоіндійською *śyāmaḥ*, у розумінні “темний, чорний”» [3, с. 236]. Так, наприклад, в польській мові збереглися фразеологізми з лексемою *sin* (*patrzeć s siną dal/дивитися в синю даль*), яка з XIX ст. поступово зникає із повсякденного вжитку.

У чеському етимологічному словнику Ї. Рейзека зазначено, що прикметник *modrý* походить із праслов'янського **modrъ* і не має однозначного тлумачення. Дослідник наводить кілька версій походження цієї лексеми, а саме з: латинської форми *madēre* «бути мокрим», грецької *madáo* «випускати вологу, танути», давньоіндійської *māda-* «хмільний напій» чи то індоєвропейської **mad-* «мокий; стікати» + слов'янського суфікса *-ro-* у сенсі «що має колір води». Також Ї. Рейзек уважає, що не варто нехтувати зв'язок із такими мовами як-от: латиська у формі *madara*, старонімецька у формі *matara* або англійська у формі *madder* «марена фарбу-

вальна, листя і коріння якої використовували для забарвлення» [20, с. 402].

За версією польських дослідників, у польській мові прикметник *niebieski* походить від праслов'янського *nebesъskъ* і має семантичну спорідненість із небом. Б. Борис у «*Słownik etymologiczny języka polskiego*» також підкреслює, що з XIV ст. у давньопольській мові прикметник *niebieski* номінує те, що пов'язане із символікою неба, божественне, а вже згодом набуває значення «колір неба» [11, с. 357].

Розглянемо особливості семантики і функційного навантаження у вказаних мовах прикметників *блакитний/синій* у складі фразеологізмів-інтернаціоналізмів: *блакитна кров, синя панхоча* і *синій птах (синя птиця)*. Попри спільний семантичний вектор, вживання цих фразеологічних одиниць та ступінь їх стилістичної маркованості у різних мовах засвідчує специфіку національного мовного контексту.

Фразеологізм *блакитна кров* (укр.), *błękitna krew* (пол.), *modrá krev* (чеськ.), *синя кръв* (болг.) в усіх чотирьох мовах розуміється однаково: «хтось має аристократичне, родовите походження» [5, с. 315]. Наприклад:

Польська: *Rzadko gdzie błękitna krew normandzka ujawnia się w regularnych rysach twarzy, pięknych niebieskich oczach i jasnych włosach* (Г. Сенкевич).

Однак частіше згаданий фразеологізм трапляється у художніх текстах, де набуває іронічного забарвлення, слугуючи засобом сатиричного осмислення соціальних претензій та гіпертрофованої самозакоханості персонажів:

Українська: Мужики цікаві стали, чи ті кості білі всюди, чи **блакитна кров** полетіть, як пробити пану груди? (Л. Українка).

Чеська: *Ačkoliv měl modrou krev, choval se jako obyčejný člověk* (К. Полачек).

Болгарська: Той не бил някакъв си прост човек, а от ония – **синя кръв**! Истински барон, да знаете! (Ал. Константинов).

Зауважимо, що прикметник **блакитний** у складі фразеологізму **блакитна кров**, відповідно до «Словника фразеологізмів української мови», можна замінити прикметником **голубий (голуба кров)** без втрати семантичного навантаження [5, с. 315]. Проте заміна на прикметник **синя** неможлива без порушення метафоричного значення цього вислову.

У польській мові традиційним усталеним фразеологізмом є словосполучення **blekitna krew**. Словосполучення **niebieska krew** у фразеологічному вживанні є нетиповим, хоча інколи виявляється девіантне функціонування цієї лексеми, зумовлене прагненням до стилістичної експресії або контекстуального порушення нормативних параметрів мовної системи.

Фразеологізм **синя панхоча** (укр.), **niebieska pończocha** (пол.), **modrá pančocha** (чеськ.), **синя чоранка** (болг.) вживається на позначення жінки, що «позбавлена жіночності, чарівності та цілком віддана виробничим та іншим інтересам, певній діяльності тощо» [5, с. 484].

Упродовж XIX століття в українській, польській і чеській мовах відповідний вислів набув іронічного забарвлення, слугуючи засобом позначення емансипованих жінок з вираженими інтелектуальними прагненнями, чия поведінка та самопрезентація контрастували з усталеними уявленнями про жіночність, притаманними культурному контексту тогочасного суспільства. На сьогодні фразеологізм **синя панхоча** є ознакою переважно книжних стилів, а у фразеологічних словниках маркований як «зневажливий». Наприклад:

Українська: Не любить Ліночка «синіх панчіх», хоч і самій, між нами кажучи, трьох десятків доходить (Я. Мамонтов).

Польська: *W żargonie nazywa się to roszerie, ale ta niebieska pończocha naprawdę jest okropna, i określenie jest właściwe* (М. Ростворовська).

Чеська: *Ta modrá punčocha z univerzity nám zase bude kázat o rovnosti* (Т. Новакова).

У болгарській мові фразеологізм **синя чоранка**, залежно від контексту, епохи та власного ставлення автора до героїні, може балансувати між повагою (приклад 1) та іронією (приклад 2).

1) Вдовица, но с добро име и поведение, учителка в девическото, истинска **синя чоранка** – жена с ум и характер, не се плашеше да защитава идеи (І. Вазов).

2) Момичето учеше литература, пишеше стихове и се обличаше странно – още една **синя чоранка**, дето си въобразява, че светът я чака да го спаси (Д. Дімов).

Зазначимо, що у всіх досліджуваних мовах в цьому фразеологічному звороті використовується прикметник на позначення синього кольору, лексема **блакитний**, наявна в польській і українських мовах, має додаткові емоційно-піднесені конотації, тому не може бути використана у складі фразеологізму з негативним підтекстом.

Словосполучення **синій птах (синя птиця)** (укр.), **modrý pták** (чеськ.), **синя птица** (болг.) походить від однойменної назви п'єси бельгійського письменника М. Метерлінка (1908 р.), у європейських мовах використовується як «символ щастя, ідеалу; того, що втілює для кого-небудь найзаповітніші мрії, прагнення» [5, с. 582–583]. Усталеним виразом, зафіксованим у фразеологічних словниках, цей вислів виступає тільки в українській мові. Наприклад: *Ти надто близько, щоб мені наснитися, Ти надто поруч, щоб в мій сон прийти, І нашого кохання синя птиця збентежено співає з висоти* (В. Малишко).

У чеській і болгарській мовах словосполучення **modrý pták/синя птица** виступає радше не фразеологізмом, а символічною метафорою, пов'язаною з ідеєю недосяжної мрії, омріяного щастя, чогось ідеального і не зафіксованою у фразеологічних словниках. При цьому цей вираз регулярно зустрічається в художній літературі, публіцистиці, блогах і є зрозумілим чеським і болгарським читачам. Наприклад:

Чеська: *Celý život hledal svého modrého ptáka a ani si nevšiml, že byl celou dobu vedle něj*.

Болгарська: *Цял живот търсим синята птица и не забелязваме красотата около себе си*.

У сучасній польській мові фразеологізм **niebieski ptak** має інше значення, яке не пов'язане з п'єсою М. Метерлінка. У розмовному мовленні цей вислів часто вживають як зневажливу характеристику людини, що не працює і живе за рахунок праці та зусиль інших – халявник, дармоїд, трутень, злидар. Причому лексема **niebieski** означає не колір, а місце – небо (пор. з укр. **небесний**): *Prasa upowszechniała wizerunek kawiarni jako miejsca spotkań niebieskich ptaków, którzy nie chcą kalać rąk pracą* (А. Хвалба). У цьому виразі прикметник **niebieski** виступає синонімом слова **niebiański** (укр. **небесний**), таке ж значення він

має в іншому фразеологізмі, який характерний тільки для польської мови – *myśleć o niebieskich migdałach* (укр. літати в хмарах) де мова йде не про блакитні, а про небесні мигдалі, що означає «мріяти про щось нездійснене, про інший світ – про небо» [11]. Слово *migdał* має тут переносне значення і означає, щось неосяжне, прекрасне. Авторки словника «W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego» пояснюють, що поширення цього мовного звороту саме у такий формі відбулось завдяки перекладу Біблії, виконаному в XVI ст. Я. Вуйком [18].

Українська та чеська мови також мають власні фразеологізми з кольоративом *синій*, що не вживаються в інших досліджуваних мовах: (*допитися до синіх чортів* (укр.), *modré pondělí* (чеськ.), тобто *синій понеділок*, і розуміється як «день відпочинку після недільної гулянки»). Отже, у фразеологічних зворотах української та чеської мов *синій* асоціюється не тільки з мріями, ілюзіями, спокоєм, а й зі станом після похмілля. У болгарській мові фразеологічні звороти з прикметником *синій*, що не мають еквівалента в інших мовах, не зафіксовані.

В українській мові та польській мовах прикметник *блакитний/blekitny* трапляється у поетичних і публіцистичних текстах як символ неба, мрій, надії, чистоти:

Українська: Душно... Вікно одчинити? Ні – тихо Мрії блакитні влетять у вікно (М. Рильський).

Польська: Pod słońcem co dało mi duszę *blekitną* i które mi świeci bez trosk i zachodu (К. Вежинський).

Для художнього і публіцистичного стилів української мови вживання виразів *блакитна мрія*, *блакитне небо над головою*, *блакитна далечінь* тощо, на відміну від інших мов, що розглядалися в цьому дослідженні, є усталеним і характерним.

Висновки. Проведений аналіз семантичного наповнення, універсальності у використанні й національно-культурної специфіки кольоративів *синій/блакитний* (укр.), *niebieski/blekitny* (пол.), *modrý* (чеськ.), *син* (болг.) у чотирьох слов'янських мовах дозволяє зробити такі висновки:

1. Лише в українській мові існує чітке розрізнення *синього* і *блакитного* як базових кольорів, які усвідомлюють носії мови як окремі когнітивні категорії. Цю тезу можна підтвердити у такий спосіб: (1) кольоронім *блакитний* – це окремо слово зі своєю історією, усталеною граматичною формою і культурним значенням; (2) прикметник *блакитний* є загальноновживаним і має вільну сполучуваність; (3) вживання цієї лексеми закрі-

плено у сталих висловах (фразеологізмах), що не допускають заміни кольороніма на слово *синій*; (4) прикметники *синій/блакитний*, як доводять психолінгвістичні експерименти, у носіїв української мови викликають різні асоціативні реакції.

2. У польській мові лексеми *niebieski/blekitny* не мають чіткого лексичного розрізнення і в певних випадках уживають як синоніми. Причому базовим кольором виступає прикметник *niebieski*: (1) це слово є стилістично нейтральним, має вільну сполучуваність і найбільш узагальнену семантику щодо відтінків синього; (2) у повсякденному спілкуванні – в розмовному мовленні, дитячій літературі, офіційному і публіцистичному стилях – цей прикметник вживається частіше. Слово *blekitny*, навпаки, означає світло-синій колір, ближчий до блакитного. У мовній системі воно не охоплює всі відтінки синього і часто-густо має поетичне забарвлення: *blekitne niebo*, *blekitna mgła* тощо.

3. У чеській мові на позначення *синього* існує лише один базовий термін – *modrý*. Для уточнення відтінків цього кольору вживають складені прикметникові форми. У чеській, хоч і зафіксована лексема *blankytný* для світло-синього кольору, однак вона вважається архаїчною та маловживаною. Припускаємо, що поступове зниження вживаності та навіть втрата кольороназв на позначення блакитного кольору в польській та чеській мовах відповідає такій лінгвістичній універсалії, як закон економії мовних засобів, згідно якого, на противагу мовній надмірності, у мовленнєвій практиці носії мови мають тенденцію скорочувати, спрощувати, уніфікувати там, де це можливо без втрати смислу. У різних мовах, як це можна спостерігати на прикладі функціонування кольороназв, процеси мовної економії відбуваються поступово і мають свої особливості.

4. Болгарський прикметник *син* (*синій*) походить із праслов'янського *synъjъ*, відповідної лексеми для блакитного кольору в болгарській мові немає. Імовірно, літературна болгарська мова через особливості свого історичного розвитку найбільше зберегла риси праслов'янського першоджерела, в якому не було кольороназви для блакитного кольору.

Отже, проаналізовані слов'янські мови демонструють як загальномовні тенденції у семантичному наповненні та вживанні термінів *синього/блакитного* кольору, так і відбивають культурні та когнітивні особливості носіїв цих мов. Перспективи цього дослідження вбачаємо у подальшому вивченні кольоронайменувань у зіставному аспекті для створення загальної лінгвокольорової картини слов'янського світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Даниленко Л. Синій колір у мовно-культурних традиціях слов'ян: українсько-чесько-словенські візії. *Studia Slavica*. 2025. № 68 (1–2). С. 45–58. DOI: <https://doi.org/10.1556/060.2023.00131>.
2. *Етимологічний словник української мови: у 7 т.* Т. 1: А–Г. Київ: Наукова думка, 1982.
3. *Етимологічний словник української мови: у 7 т.* Т. 5: П–Т. Київ: Наукова думка, 2006.
4. Мартінек С.В. Концептуалізація синього кольору (за результатами асоціативних експериментів). *Мова і культура*. Київ: Вид. дім Дм. Бураго. 2005. Вип. 8. (II). С. 31–39.
5. *Словник фразеологізмів української мови* / Відп. ред. Винник В. О. Київ: Наукова думка, 2003.
6. Старко В. Категоризація кольору: між універсалізмом та релятивізмом. *Studia linguistica*, 2013. Вип. 7. С. 295–301.
7. Старко В. Колоративи блакитний, голубий і синій у мовній свідомості українців. *Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Філологічні науки*, 2013. Кн. 4. С. 56–59.
8. Яворська Г. Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації). *Мовознавство*. 1997. № 2–3. С. 43–50.
9. Almalech M. Cultural unit blue in the Old Testament. *Language and Semiotic Studies*, 2023. Vol. 9 (2). P. 185–223. DOI: <https://doi.org/10.1515/lass-2023-2001>.
10. Berlin B., Kay P. *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley & Los Angeles: University of California, 1969.
11. Boryś W. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Krakow, 2008.
12. Javorska G. O podstawowych nazwach barw w języku ukraińskim. *Studia z semantyki porównawczej*. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2000. S. 29–38.
13. Josseland M., Meeussen, E., Majid A. et al. Environment and culture shape both the colour lexicon and the genetics of colour perception. *Sci Rep*. 2021, № 11. P. 19095. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-021-98550-3>.
14. Komorowska E. Barwa niebieska. Sensualność w kulturze polskiej. 2024. DOI: https://sensualnosc.bn.org.pl/barwa-niebieska-856/?utm_source.
15. Komorowska E. Functions of colours and coloured objects. *Slavic culture: Magic, folklore and language. Beyond Philology An International Journal of Linguistics, Literary Studies and English Language Teaching*, 2023. № 20 (3). P. 9–26. DOI: <https://doi.org/10.26881/bp.2023.3.01>.
16. Lee B. B. Neurophysiology of color. *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1999. P. 145–146.
17. Milutina K., Balashevych O., Zarubin I. How Ukrainians Perceive Emotions and Colours: An Analysis of Specific Features. *Salud, Ciencia y Tecnología – Serie de Conferencias*. 2024. № 3. P. 1224. DOI: <https://doi.org/10.56294/sctconf2024>
18. Mosiolek-Kłosińska K., Ciesielska A. *W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa, 2001.
19. Regier T. Language, thought, and color: Whorf was half right. *Trends in Cognitive Sciences*. 2009. Vol. 13 (10). P. 439–446.
20. Rejzek J. *Český etymologický slovník*, 2001. URL: https://archive.org/details/Rejzek_2001.
21. Skuza S. Etnolingwistyczna analiza leksemów koloru niebieskiego w językach polskim i włoskim w ujęciu diachronicznym i synchronicznym. *Językoznawcze UWM*, 2015. Olsztyn. S. 91–111.
22. *Słownik ilustrowany języka polskiego*. T. II. Warszawa: M. Arct, 1916.
23. Stanulewicz D. Leksem błękitny w polskiej prozie (badania korpusowe). *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, 2017. № 16. S. 237–253.
24. Starko V. A corpus study of the Ukrainian colour name holubyi. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov. Series IV: Philology and Cultural Studies*, 2013. 6 (55), No. 1. S. 117–122.
25. Starko V. Ukrainian Colour Concepts for Blue. *Slovo. Journal of Slavic Languages and Literatures*, 2013. No. 54. P. 150–163.
26. Tokarski R. *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2004.
27. Wierzbicka A. The meaning of color terms: Semantics, culture, and cognition. *Cognitive Linguistics*. 1990. No. 1 (1). P. 99–150. DOI: <https://doi.org/10.1515/cogl.1990.1.1.99>.
28. Winawer J., Witthoft N., Frank, M. C., Wu L., Wade A. R. & Boroditsky L. Russian blues reveal effects of language on color discrimination. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2007, No. 104(19). P. 7780–7785. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.0701644104>.